

Червона книга та збереження біорізноманіття на території Північно - Західного Полісся

Червона книга України

– офіційний державний документ, який містить перелік рідкісних, вразливих і зникаючих видів тваринного і рослинного світу у межах України, а також узагальнені відомості про сучасний стан цих видів і заходи щодо їх збереження. Занесені до Червоної книги України види підлягають охороні на всій території України, у межах її континентального шельфу та виключної морської економічної зони. Регулюється Законом України «Про Червону книгу України».

Станом на 24 березня 2021 року до Червоної книги України занесено 1544 види, з них 687 тварини і 857 – рослинний світ.

Рівненський природний заповідник - найбільший за площею (47046,8 га) природний заповідник України.

Територія заповідника належить до Волинського, або Західного, Полісся - царства соснових лісів та непрохідних болотних масивів. Вона добре виражає основні риси ландшафту, притаманні цій частині України, – рівнинність рельєфу, переважання пісків, позитивний баланс вологи, високі залісеність та заболоченість. Тут представлено все різноманіття природи Поліського краю - від прадавніх борових терас та багатих річкових заплав до різноманітних типів боліт та славнозвісних поліських озер - як карстового, так і заплавного походження. У заповіднику розташовані найбільші за площею і найкраще збережені болотні масиви України, взяті під охорону. Вони є надзвичайно важливим місцем для гніздування та відпочинку птахів.

Природні особливості Рівненського ПЗ

Територія Рівненського ПЗ складається з чотирьох нез'єднаних між собою ділянок (Білоозерська ділянка, Сомино, Сира Погоня, Переброди). Найбільшою різноманітністю боліт визначається Білоозерська ділянка. Саме на ній добре представлені болота з багатим живленням – низинні (евтрофні). На решті ділянок переважають сфагнові болота: ті, що досягли високого ступеня розвитку – верхові (оліготрофні) та менш розвинені – перехідні (мезотрофні). В рослинному покриві заповідника переважають болотна рослинність та заболочені ліси, невеликі площі займає прибережно-водна та водна рослинність; суходольні лісові угруповання розташовуються лише на сухих піщаних грядках та островах.

Природні особливості Рівненського ПЗ

Значну площу у заповіднику займають болота з домінуванням виду із Червоної книги України - шейхцерії болотної.

До Червоної книги України занесено 13 видів флори, 25 - фауни.

До Європейського червоного списку - 6 видів фауни.

Фауна Рівненського ПЗ

Представлена досить розповсюдженими: бобер річковий, білка, заєць-русак, лисиця звичайна, вовк, єнотовидний собака, куниця лісова та кам'яна, ласка, свиня дика, козуля, лось.

Зустрічаються і види, які занесені до Червоної книги України: видра річкова, рись, кіт лісовий, зубр, борсук, горностай, норка європейська, кутора мала, заєць білий та інші.

Птахи, які занесені до Червоної книги України РПЗ

Птахи представлені понад 200 видами, з яких більше половини гніздяться на території заповідника. Тут найбільше зустрічається видів, які занесені до ЧКУ — лелека чорний, журавель сірий, підорлик малий, балобан, беркут, кроншнеп великий, орел-зміїд, орлан-білохвіст, сова бородата, лелека чорний, сорокопуд сірий, очеретянка прудка, пугач і дуже рідко глухар.

Плазуни та земноводні РПЗ

З плазунів поширені гадюка, вуж звичайний, мідянка, веретільниця ламка, ящірки живородна та прудка, черепаха болотна; серед земноводних – тритон гребінчастий. Видів риб у водоймах заповідника небагато, але в озері Біле мешкає вугор – риба з цікавою біологією, яка здатна долати у своїх мандрах ділянки суші. Є тут і соми та інші типові для всього Полісся види.

Масив Соmine – одна з найбагатших у флористичному відношенні ділянок заповідника.

На Сомино ботанікам пощастило знайти одну з найбільш рідкісних орхідей – хамарбію болотну. Разом з вербою чорничною, швейхцерією болотною, росичкою середньою та ситником бульбистим вона занесена до Червоної книги України. Поміж осок ростуть невеличкі верби лапландська та розмаринолиста – це льодовикові релікти. На пагорбах червоніє журавлина, серед якої білють квіти андромеди.

Рекреація Рівненського ПЗ

Центральне місце відділення займає карстове озеро Біле, яке має площу 453 га. Воно найглибше в області – в окремих місцях досягає 26,3 м глибини. Тут унікальне поєднання болотних, озерних і лісових природних комплексів Західного Полісся. Вода його напрочуд чиста й прозора. На дні добре видно майже біле вапнякове каміння, яке і дало озеру таку назву. По його берегах негустими смугами ростуть очерет і куга озерна, подекуди на воді є ділянки латаття білого. Вони занесені до Зеленої книги України. Тут водяться лящ, окунь, лин, вугор, карась, щука та інші види риб. Береги озера є улюбленим місцем гніздування водоплавних птахів

Ківерцівський національний природний парк «Цуманська пуща»

Створений з метою збереження цінних природних та історико-культурних комплексів.

Територія парку характеризується різноманіттям видів ландшафтів та місцевостей, представників флори і фауни. Це оригінальний природний комплекс, який сформувався на базі водно-болотних угідь і лісових масивів Ківерцівського району, на крайній межі Українського Полісся, що розташований у межиріччі Стиру і Горині.

«Думанська пуца» входить до складу екологічної мережі, яка сприяє збереженню біологічного різноманіття у Європі

Проведеними обстеженнями на території природоохоронної установи виявлено значну кількість рідкісних рослин, а саме: один вид з Європейського Червоного списку - смілька литовська (*Silene lithuanica*), два види із Додатку 1 Бернської конвенції - зозуліні черевички справжні (*Cypripedium calceolus* L.) і кальдезія білозоролиста (*Caldesia parnassifolia*), яку в Європі вважали зниклою біля 40 років. Також види з Червоної книги України та види, що охороняються на території Волинської області.

За результатом досліджень на території НП зареєстровано 20 видів, занесених до ЧКУ:

- мідянка звичайна (*Coronella austriaca*),
- лелека чорний (*Ciconia nigra*),
- чернь білоока (*Aythya nyroca*),
- гоголь (*Bucephala clangula*),
- скопа (*Pandion haliaetus*),
- лунь польовий (*Circus cyaneus*),
- змієїд (*Circaetus gallicus*),
- підорлик малий (*Aquila pomarina*),
- беркут (*Aquila chrysaetos*),
- орлан-білохвіст (*Haliaeetus albicilla*),
- балабан (*Falco cherrug*),
- журавель сирій (*Grus grus*),
- пугач (*Bubo bubo*),
- сорокопуд сирій (*Lanius excubitor*),
- риць звичайна (*Lynx lynx* L.),
- горностаї (*Mustela erminea* L.),
- норка європейська (*Mustela lutreola*),
- борсук європейський (*Martes martes*),
- видра річкова (*Lutra lutra*),
- зубр (*Bison bonasus*);

7 видів, занесених до Європейського Червоного списку тварин, що перебувають під загрозою зникнення у світовому масштабі (1991):

- орлан-білохвіст (*Haliaeetus albicilla*),
- деркач (*Crex crex*),
- рись звичайна (*Lynx lynx* L.),
- вовк (*Canis lupus* L.),
- видра річкова (*Lutra lutra*),
- вовчок горішниковий (*Muscardinus* Kaup),
- бізон європейський (*Bison bonasus*)

15 видів, занесених до Червоного списку міжнародного союзу охорони природи:

- карась золотистий (*Carassius carassius*),
- бичок річковий (*Ponticola rhodioni*),
- тритон гребенястий (*Triturus cristatus*),
- кумка звичайна (*Bombina bombina*),
- квакша (*Hyla arborea* L.),
- черепаха болотна (*Emys orbicularis*),
- ящірка живородна (*Zootoca vivipara*),
- чернь білоока (*Aythya nyroca*),
- деркач (*Crex crex*),
- баранець великий (*Gallinago media*),
- норка європейська (*Mustela lutreola*),
- видра річкова (*Lutra lutra*),
- бобер річковий (*Castor fiber*),
- білка звичайна (*Sciurus vulgaris*),
- зубр (*Bison bonasus*).

Рекреація Ківерцівського НПП

«Цуманська пуца»

Територія Ківерцівського НПП має значний рекреаційний потенціал.

Парк розташований в межах Степанського курортного району, який характеризується наявністю значних площ хвойних, березових та дубових насаджень.

Курортними чинниками даного району є сприятливі кліматичні умови, лікувально-торфові грязі та мінеральні води (с. Журавичі, с. Сильне, с. Грем'яче). Ряд урочищ, що входять до складу парку мають не аби яку привабливість для екологічного, зеленого та краєзнавчого туризму.

Загальнозоологічний заказник «Гнідавське болото»

Це місце мешкання й розмноження риб, земноводних, плазунів, птахів, ссавців, у т. ч. синиць великої (*Parus major*) і вусатої (*Panurus biarmicus*) дрозда співочого (*Turdus philomelos*), зозулі звичайної (*Cuculus canorus*), шпака звичайного (*Sturnus vulgaris*), зяблика звичайного (*Fringilla coelebs*), вівсянки звичайної (*Emberiza citrinella*), крижня (*Anas platyrhynchos*), курочки малої (*Porzana parva*), черепахи болотяної (*Emys orbicularis*), зайця-русака (*Lepus europaeus*), ласки звичайної (*Mustela nivalis*), лисиці рудої (*Vulpes vulpes*).

Загальнозоологічний загазник «Гнідавське болото»

Трапляються рідкісні види, занесені в ЧКУ та міжнародні природоохоронні переліки: видра річкова *Lutra lutra*, горностаї *Mustela erminea*, лунь польовий *Circus cyaneus*.

Орнітологічний заказник «Лобаниха»

«Лобаниха» - орнітологічний заказник площею 232,0 га на території Несвічівської сільської ради, утворений за рішенням Волинської обласної ради від 16.12.2003, № 9/12. Обереігається частина заплави р. Черногузки з ставами, заплавними луками та заболоченими ділянками, що є місцем мешкання, розмноження, зупинки під час весняно-осінніх міграційних перельотів близько 100 видів птахів, у т. ч. нечисленних гніздових видів: пірникози малої *Podiceps ruficollis*, бугая *Botaurus stellaris*, бугайчика *Ixobrychus minutus*, нерозня *Anas strepera*, очеретянки чагарникової *Acrocephalus palustris*, синьошийки *Luscinia svecica*, гуски сірої *Anser anser*, плиски жовтолової *Motacilla citreola*, чеграви *Hydroprogne caspia*, мартина сизого *Larus canus*.

Орнітологічний заказник «Лобаниха»

Кілька видів птахів та два види ссавців занесені в Червону книгу України: гоголь *Viscerhala clangula*, журавель сірий *Grus grus*, лелека чорний *Ciconia nigra*, лунь польовий *Circus cyaneus*, скопа *Pandion haliaetus*, сорокопуд сірий *Lanius excubitor*, чернь білоока *Aythya nyroca*, горностаї *Mustela erminea* та видра річкова *Lutra lutra*, яка також занесена в Європейський Червоний список як вид, що перебуває під загрозою знищення у світовому масштабі.

Шацький національний природний парк

територія є ядром української частини Трилатерального біосферного резервату «Західне Полісся» загальною площею 214990,9 га, з яких 75074,9 га належить Україні, утвореного 28.10.2011 р., що підтверджує її виняткові природні цінності та значення у збереженні й відновленні біорізноманіття в Європі.

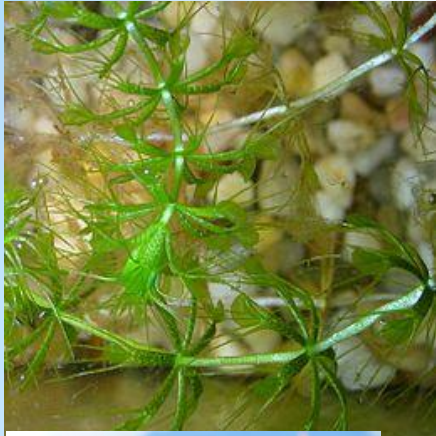
У НПП залежно від ступеня збереженості природних комплексів виділяється чотири функціональних зони: заповідна з найвищим ступенем збереженості екосистем (9,8 % загальної площі), регульованої (25,2 %) та стаціонарної рекреації (2,6 %), господарська (62,4 %), де економічна діяльність відбувається з урахуванням вимог природоохоронного законодавства.

Шацький національний природний парк

У межах ШНПП знаходяться водно-болотняні угіддя міжнародного значення «Шацькі озера», утворені 23.11.1995 р. площею 13 039 га. Із 1999 р. ВБУ національного природного парку в межах Рамсарської конвенції віднесено до водно-болотних угідь ІВА територій (International Bird Area Program) міжнародного значення (UA-28, № 001). З 2002 р. їх площа становить 32 850 га й охоплює значну частину Шацького озера комплекс. Територія ВБУ Шацького НПП, де перетинаються два важливі міграційні шляхи: Поліський широтний і Біломорсько-Балтійсько-Середземноморський, слугує місцем зупинки для водоплавних і навколводних птахів під час перельоту після зимівлі до місць гніздування і навпаки (щороку пролітає до 100 тис. птахів).

У міжнародні та національні охоронні списки внесені:

- альдрованда пухирчаста *Aldrovanda vesiculosa*,
  - береза низька *Betula humilis*,
  - булатка червона *Cephalanthera rubra*,
  - гніздівка звичайна *Neottia nidus-avis*,
  - гронянка півмісяцева *Botrychium lunaria*,
- зелениця сплюснута *Diphasiastrum complanatum*,
  - жировик Льозеля *Liparis loeselii*,
- журавлина дрібноплода *Oxycoccus microcarpus*,
  - зозулині черевички справжні *Cypripedium calceolus*,
- коручки болотяна *Epipactis palustris* і темно-червона *E. atrorubens*,
  - лілія лісова *Lilium martagon*,
  - любка дволиста *Platanthera bifolia*,
- осоки Девелла *Carex davalliana* і затінкова *C. umbrosa*,
- зозульки м'ясочервоні *Dactylorhiza incarnata*, плямисті *D. maculate* і травневі *D. majalis*,
  - плаун річний *Lycopodium annotinum*,
- росянки довголиста *Drosera anglica* і середня *D. intermedia*,
  - товстянка звичайна *Pinguicula vulgaris*,
- шейхцерія болотяна *Scheuchzeria palustris* та ін.

Різноманітна фауна озерного краю, де зареєстровано 2028 видів тварин, серед яких 1676 - безхребетних, 352 - хребетних, зокрема 30 риб, 12 земноводних, сім плазунів, 241 птахів, 62 ссавців.

Типові в межах Шацького поозер'я такі ссавці, як дикий кабан *Sus scrofa*, сарна європейська *Capreolus capreolus*, лисиця звичайна *Vulpes vulpes*, заєць-русак *Lepus europeaus*, куниця лісова *Martes martes*, їжак білочеревий *Erinaceus concolor*, мідиця звичайна *Sorex araneus*.

У Червону книгу України занесені 34 види фауни:

- ропуха очеретяна *Bufo calamita*,
- мідянка *Coronella austriaca*,
- гоголь *Vucerpala clangula*,
- зміїд *Circaetus gallicus*,
- журавель сирій *Grus grus*,
- кульон великий *Numenius arguata*,
- лелека чорний *Ciconia nigra*,
- лебідь-шипун *Cygnus olor*,
- лунь польовий *Circus cyaneus*,
- очеретянка прудка *Acrocephalus paludicola*,
- савка *Oxyura leucoccephala*,
- скопа *Pandion haliaetus*,
- сорокопуд сирій *Lanius excubitor*,
- чеграва *Hydroprogne caspia*,
- чернь білоока *Aythya nyroca*,
- шуліка рудий *Milvus milvus*,
- горностаї *Mustela erminea*,
- видра річкова *Lutra lutra*,
- кутора мала *Neomys anomalus* та ін.

Міжнародні природоохоронні переліки Шацького НПП

До міжнародних природоохоронних переліків: додатків 1 і 2 Бернської конвенції включені - 154 види тварин, Європейського Червоного списку глобально вразливої фауни і флори - 9 видів, серед яких деркач *Crex crex*, савка *Oxyura leucoserphala*, очеретянка прудка *Acrocephalus paludicola*, шуліка рудий *Milvus milvus*, видра річкова *Lutra lutra* та ін.

Висновки

Деградація довкілля, викликана інтенсивною господарською діяльністю людини, призвела до масштабних зрушень у природних екосистемах, наслідком чого є зменшення чисельності або зникнення багатьох видів тварин, рослин і грибів. Вжиття своєчасних заходів охорони дикої фауни і флори дозволяє призупинити негативні процеси руйнування навколишнього природного середовища та відновити стан популяцій вразливих видів до безпечного рівня.

Займаючи менше 6% площі Європи, Україна володіє приблизно 35% її біорізноманіття, причиною чого є розташування території України на перехресті багатьох природних зон та міграційних шляхів багатьох видів фауни.

Біота України нараховує понад 70 тис. видів, з них флора – понад 27 тис. видів, фауна – понад 45 тис. видів. Одним із заходів збереження цієї різноманітності тваринного і рослинного світу є ведення Червоної книги України, куди заносяться види, що внаслідок різних причин опинилися під загрозою зникнення.

Видання Червоної книги України є вагомим внеском у справу збереження різноманітності тваринного і рослинного світу України як основи сталого розвитку держави для теперішнього і майбутніх поколінь.

Література:

- 1) Червона книга України. Головна (redbook-ua.org)
- 2) Рівненський природний заповідник ~ Асоціація природоохоронних територій України (zarovidnyk.org)
- 3) Національний природний парк Цуманська пуща (knpp.com.ua)
- 4) Загальнозоологічний заказник «Гнідавське болото» (voladm.gov.ua)
- 5) Орнітологічний заказник «Лобаниха» (voladm.gov.ua)
- 6) Національний природний парк «Шацький» (voladm.gov.ua)